

Hoek van Holland

CULTUURHISTORISCHE VERKENNING

FASE 2: INTEGRALE WAARDENKAART, AANBEVELINGEN EN AANDACHTSPUNTEN

Hoek van Holland

CULTUURHISTORISCHE VERKENNING

FASE 2: INTEGRALE WAARDENKAART, AANBEVELINGEN EN AANDACHTSPUNTEN

Nijmegen, 1 november 2017

Leon van Meijel

Van Meijel – adviseurs in cultuurhistorie, Nijmegen

Els Bet

Els Bet stedenbouwkundige, Rotterdam

in opdracht van

gemeente Rotterdam

Stadsontwikkeling

Bureau Monumenten en Cultuurhistorie

contactpersonen gemeente

Monique den Hollander, Jolie Kalmijn

INLEIDING

De cultuurhistorische verkenning van Hoek van Holland is gefaseerd uitgevoerd. De eerste fase omvatte een biografie, een analyse en een waardering per thema. Dat onderzoek resulteerde in een rapport d.d. 5 april 2017. De tweede en afsluitende fase van het onderzoek betreft het samenstellen van een integrale waardenkaart en het formuleren van aanbevelingen en aandachtspunten. In de integrale waardenkaart zijn de eerdere thematische waarderingskaarten samengevoegd. De aanbevelingen en aandachtspunten zijn ontleend aan de eerste onderzoeksfase en bovendien gespiegeld aan de actuele stedenbouw-, bouw- en inrichtingsplannen die in Hoek van Holland (gaan) lopen. Omdat het eerste rapport al door de gemeente is vastgesteld, worden de integrale waardenkaart en deze aanbevelingen en aandachtspunten aangeboden als losse appendices bij dat rapport. De samenhang tussen deze drie documenten blijft helder door het gebruik van dezelfde thematische koppen en paginaverwijzingen.

ALGEMEEN

- In Hoek van Holland komen totaal verschillende werelden en sferen op een bijna onwerkelijke manier samen: een relatief kleinschalig dorp ingebed tussen de grootschalige landschappen van het Westland in het noorden, de polders in het oosten, Europoort in het zuiden en de zee in het westen (zie p. 44-45 in het rapport). Voor de buitenstaander toont Hoek van Holland zich niet gemakkelijk en eenduidig. De biografie, de analyse en de waardering uit de cultuurhistorische verkenning bieden zicht op de buitengewone kwaliteiten van Hoek van Holland. Maak daar gebruik van!
- De beschreven en in kaart gebrachte cultuurhistorische waarden vormen belangrijke randvoorwaarden voor actuele en toekomstige opgaven en beleidskaders in Hoek van Holland, zoals stedenbouwkundige plannen, (ver)bouwplannen, inrichtingsplannen, te actualiseren bestemmings- cq. omgevingsplannen, structuurvisies en erfgoed- en welstandsbeleid. Die waarden zijn terug te vinden op de volgende plekken in het rapport:
 - Voor het thema 'landschap': p. 48-51.
 - Voor het thema 'Nieuwe Waterweg': p. 52-56.
 - Voor het thema 'bunkers en stellingen': p. 58-61.
 - Voor het thema 'kust en toerisme': p. 62-64.
 - Voor het thema 'dorp': p. 66-69.
- De gewaardeerde categorieën worden als volgt geborgd cq. meegewogen:
 - Waardevolle ensembles: opnemen in het bestemmingsplan met de dubbelbestemming WR-C1.
 - Beeldbepalende structuren: opnemen in het bestemmingsplan met de dubbelbestemming WR-C2.
 - Beeldondersteunende structuren: niet opnemen in het bestemmingsplan, maar wel meenemen als input voor stedenbouwkundige plannen en als toetsingskader voor (ver) bouwplannen.

- Rijksmonumenten: als zodanig aanduiden op de bestemmingsplankaart.
- Beeldbepalende objecten: opnemen in het bestemmingsplan met de dubbelbestemming WR-C2.
- Beeldondersteunende objecten: niet opnemen in het bestemmingsplan, maar wel meenemen als input voor stedenbouwkundige plannen en als toetsingskader voor (ver) bouwplannen.

NB. 1: De overige categorieën komen in de cultuurhistorische verkenning van Hoek van Holland niet voor, namelijk: (toekomstig) stedelijk monument, beeldverstoring object, beeldbepalende en beeldondersteunende open ruimte, beeldverstoring structuurlijn en (toekomstig) beschermd stadsgezicht.

NB. 2: Nader onderzoek moet uitwijzen welke beeldbepalende objecten mogelijk in aanmerking komen als stedelijk monument, en waardevolle ensembles mogelijk in aanmerking komen als beschermd stadsgezicht (de gemeente kent dit laatste instrument niet, het Rijk wel maar is inmiddels zeer terughoudend met de aanwijzing van nieuwe gezichten).

- Gewaardeerde structuren en objecten zijn zelden alleen waardevol op zichzelf, maar vormen veelal in onderlinge samenhang een stelsel waarin het verhaal van een thema cq. het dorp zichtbaar wordt. Zo is de Nieuwlandse Molen als object weliswaar waardevol, maar de molen krijgt samen met de dijk, waterlopen, sluis en gemaal nog meer betekenis als een historisch gelaagd waterstaatkundig stelsel.
- Maak verbindingen: werk bij alle opgaven samen met (lokale) mensen, partijen verenigingen, musea en bedrijven, zoals in willekeurige

volgorde: het Atlantikwallmuseum, het Fort 1881, de stichting Fort Hoek van Holland, de Stichting Zuid-Hollands landschap, Stelling 33, het historisch genootschap Hoek van Holland, de Cultuurscout, het Loodswezen, het Reddingswezen, Natuurmonumenten, de rederijen, de spoorwegen, Rijkswaterstaat enz.

THEMA 'LANDSCHAP'

algemeen

- Zie de vijf aandachtspunten onder de kop 'algemeen'.
- Raadpleeg voor dit thema de biografie (p. 9-11), de analyse (p. 24-27), de thematische waardering (p. 48-51) en de integrale waarderingskaart (los document).

strand en duinen

- Karakteristiek voor het strand en duinencomplex van Hoek van Holland zijn de ononderbroken continuïteit ervan tot aan de pier, de sporadisch aanwezige bebouwing die ondergeschikt is aan het landschap en lager blijft dan de duintoppen, de tweeslag in de duinen met tussenliggende kom (Dixhoorndriehoek), waarbij de eerste duinslag herinnert aan de oude kustlijn (zie tekening p. 26) en de feitelijk hoek spectaculair zicht biedt over de Noordzee, de Nieuwe Waterweg en Europoort. Deze opzet, karakteristiek en samenkomst van 'werelden' herkenbaar houden en waar mogelijk versterken.

haakwallen (zie tekening p. 24)

- De noordelijke haakwal (Nieuwlandse Duinen – Staelduinse Bos) is nog goed ervaarbaar als hoger gelegen, glooiend en groen structurelement in het landschap én als beschutte rug voor de bebouwing van het dorp. Deze opzet en karakteristiek herkenbaar houden, ook als het dorp in oostelijke richting uitbreidt.
- De zuidelijke haakwal (achterlangs de Oude en Nieuwe Hoek) is grotendeels getransformeerd tot aangelegd groen en woonbuurtjes. Om deze haakwal als landschappelijke structuur weer over de hele lengte ervaarbaar te maken, zou elke kans aangegrepen moeten worden om de huidige losse plukken groen aaneen te schakelen en te verbinden met het Roomse Duin en de Hoekse Bosjes.

Hoekse Bosjes en Roomse Duin

- De Hoekse Bosjes en het Roomse Duin vormen een beschermt bos en het groene hart midden in het dorp. Deze nagenoeg onbebouwde groene en besloten ruimte wordt eerst omzoomd door wegen en dan pas door gebouwen die er met de voorkant op zijn georiënteerd, als ware het een ruime *crescent* (zie tekening p. 38). Koester en versterk die kwaliteit.

polders

- De polders in Hoek van Holland zijn bedijkte kwelders en strandvlaktes. Ze liggen tegen de hogere en groene haakwal aan, maar hebben alle een specifieke structuur en systeem (zie tekening p. 25). De rechte noordrand langs de haakwal en de meanderende zuidrand die de loop van een kreek volgt, veroorzaken een bijzonder eigen vorm en ruimtebeeld. Koester deze ruimte. Hou de eigenheid van de polderstructuur en –ruimte ervaarbaar in de verkaveling, het reliëf, het afwateringssysteem, de loop van dijken en kreekkruggen, de aanwezigheid van molens, gemalen en sluizen.

THEMA 'NIEUWE WATERWEG'

algemeen

- Zie de vijf aandachtspunten onder de kop 'algemeen'.
- Raadpleeg voor dit thema de biografie (p. 11-13), de analyse (p. 28-29), de thematische waardering (p. 52-56) en de integrale waarderingskaart (los document).

doorsnijding

- De Nieuwe Waterweg is een harde grootschalige snede door het landschap. Ter plaatse zijn alle oudere kleinschaliger structuren doorgeknipt (zie tekening p. 28). Hou die bruuske ontmoeting erfahrbaar als uiting van de radicaliteit waarmee dit project destijds is uitgevoerd.
- Parallel aan de Nieuwe Waterweg ligt een bundel infrastructuur (spoor, fietspad, toekomstige H6 weg) die deels over en langs de oude haakwal en het nieuwe dijklichaam voert en eindigt in de pier: de ultieme scherpe snede als spectaculair sluitstuk van de bundel (zie tekening p. 29).
 - Hou die bundel smal, dicht bij de Nieuwe Waterweg en in een eigen sfeer omwille van het snede-effect, en zorg voor goede aansluitingen op het lokale netwerk ten noorden daarvan.
 - Voorbij het station buigt die bundel af van de Nieuwe Waterweg. Die plek vraagt om een betere, veilige en aantrekkelijke verbinding voor langzaam verkeer tussen enerzijds het dorp en anderzijds de Berghaven – Koningin Emmaboulevard.

dienstbaarheid

- De Nieuwe Waterweg is een vaarweg die leidt naar de havens aan de zuidzijde en verder landinwaarts. De waterweggebonden elementen in Hoek van Holland zijn daarom relatief klein en dienend aan de doorvaart. Die dienende geschiedenis is in Hoek van Holland nog duidelijk aanwezig met de Berghaven, de torpedoloods, het loodswezen,

het reddingswezen, de oude en bestaande lichtlijnen en het verdedigingsfort. Dat spannende en veelkleurige verhaal concentreert zich in de beschutting van de oude haakwal tussen het station en de Oude Hoek, en verdient het om nog beter over het voetlicht te worden gebracht. De Berghaven e.o. is hiervoor een fantastische plek, mogelijk zelfs als een dependance van het Maritiem Museum. Hou het ensemble rond de berghaven compact en de bebouwing laag. Maak een goede verbinding voor langzaam verkeer van het dorp, via het station en de berghaven naar de Koningin Emmaboulevard.

- Eveneens het vertellen waard is het verhaal van Hoek van Holland als schakel in het personenvervoer over water en spoor. Het station van Hoek van Holland ligt op het snijvlak van de spoorwegen en de Nieuwe Waterweg en markeert als monumentaal gebouw de overstapplaats tussen de veerboot en het internationale spoorwegennet (binnenkort metrolijn).

verboden kringen

- De verboden kringen rond het fort zijn in hoge mate bepalend geweest voor de ruimtelijke ontwikkeling van Hoek van Holland (zie tekening p. 31). De Kringenwet bepaalde waar, hoe en in welke hoogte gebouwd mocht worden. Dat is nog steeds duidelijk herkenbaar aan bijvoorbeeld de openheid rond het fort (schootsveld open houden!), het vele groen en de houten woningen in de tweede kring en de hoogbouwflats net buiten de derde kring. Ontwikkel een visie op het zichtbaar houden cq. versterken van dit kringenprincipe.
- Het fort is de spin in het web die zich schuil houdt. Handhaaf de verdedigde opstelling van het fort in het landschap en het open schootsveld in alle richtingen over de Nieuwe Waterweg. Het front langs de Koningin Emmaboulevard is daarom (nagenoeg) onbebouwd. Wel voorstelbaar hier zijn schepen op de plekken waar voorheen de rederijen hun boten afmeerden.

THEMA 'BUNKERS EN STELLINGEN'

algemeen

- Zie de vijf aandachtspunten onder de kop 'algemeen'.
- Raadpleeg voor dit thema de biografie (p. 14-17), de analyse (p. 30-33), de thematische waardering (p. 58-61) en de integrale waarderingskaart (los document).

veranderend vijandsbeeld

- Met het 19^e eeuwse fort, de Nederlandse bunkers uit de jaren dertig, de uitgestrekte verdedigingswerken van de Duitsers uit de jaren veertig en de troposcatter uit de periode van de Koude Oorlog is Hoek van Holland bijzonder rijk aan verdedigingswerken (zie tekening p. 31).
 - Toon de stadia: maak duidelijk wat wanneer, door wie en waarvoor is gebouwd. Zo wordt duidelijk hoe het vijandsbeeld, de verdediging en de betekenis van Hoek van Holland verschoof. Maak daarbij gebruik van de lokaal aanwezige kennis en netwerken.
 - Ontsluit het stelsels: plaats de verdedigingswerken binnen het grotere geheel op lokaal niveau (Fort aan de Maasmond, *Festung Hoek van Holland*) en internationaal niveau (Atlantikwall), maak de verdedigingswerken toegankelijk, onderzoek op creatieve wijze de exploitatie- en herbestemmingsmogelijkheden van de verdedigingswerken, verzamel verhalen en breng die naar buiten, visualiseer het tracé van het *Landfront*.
 - Toon de cyclus: de verdedigingswerken maakten dankbaar gebruik van het landschap dat vervolgens werd afgesloten, waarna het landschap het weer kon overnemen en interessante natuurgebieden ontstonden, die thans – ook in de combinatie met de verborgen oorlogsrelicten – weer de nieuwsgierigheid oproepen bij de recreant. Kortom, er zijn telkens nieuwe coalities gevormd waar gebruik van gemaakt kan worden bij het beheer en de programmering.

THEMA: 'KUST EN TOERISME'

algemeen

- Zie de vijf aandachtspunten onder de kop 'algemeen'.
- Raadpleeg voor dit thema de biografie (p. 17-19), de analyse (p. 34-35), de thematische waardering (p. 62-64) en de integrale waarderingskaart (los document).

strand en duinen (idem bij thema 'landschap')

- Karakteristiek voor het strand en duinencomplex van Hoek van Holland zijn de ononderbroken continuïteit ervan tot aan de pier, de sporadisch aanwezige bebouwing die ondergeschikt is aan het landschap en lager blijft dan de duintoppen, de tweeslag in de duinen met tussenliggende kom (Dixhoorndriehoek), waarbij de eerste duinslag herinnert aan de oude kustlijn (zie tekening p. 26) en de feitelijk hoek spectaculair zicht biedt over de Noordzee, de Nieuwe Waterweg en Europoort. Deze opzet, karakteristiek en samenkomst van 'werelden' herkenbaar houden en waar mogelijk versterken.
 - Spaar het waardevolle duinenlandschap en ontwikkel toeristische verblijfvoorzieningen op afstand van de kust, zoals een camping voor fietsers verder landinwaarts langs de haakwal of een camperstrook langs de Nieuwe Waterweg.
 - Respecteer het waardevolle duinenlandschap en werk daarom aan natuurlijke erfafscheidingen bij recreatieterreinen en andere voorzieningen (bij voorkeur geen kale harde hekwerken).
 - Respecteer het landschappelijke karakter van de kuststrook en maak daarom een plan voor bebording en bewegwijzering teneinde de huidige wildgroei een halt toe te roepen: bescheiden en terughoudend in de duinen, helder en duidelijk op de parkeerstroken, feestelijk en uitnodigend bij de strandtenten en de metrohalte.

parkeerterrein als ontvangst- en oriëntatieplek

- De huidige parkeerterreinen liggen als stenige vlaktes in het landschap. Vooral in de duinen vormen ze een aanslag op het landschap. Concentreer de parkeervoorzieningen tegen de eerste duinslag (zie tekening p. 34). Koppel deze ruimten aan elkaar, verbeter de landschappelijke inbedding en maak er een aantrekkelijke ontvangstruimte van.
- De parkeervoorzieningen zijn vrij exclusief gericht op de kust. Verknop deze plekken ook met het programmatische aanbod aan de andere kant, met o.a.: de natuur van de Hoekse Bosjes en Nieuwlandse Duinen, de musea in het fort en de bunkers, de fietsroutes door de omgeving, het dynamische panorama aan de Koningin Emmaboulevard.

OV-ontsluiting

- Indien de huidige spoorhalte 'Strand' verdwijnt, dan vallen het fort, de Koningin Emmaboulevard, de Hoekse Bosjes, het Vinetaduin en de bunkermusea als belangrijke trekkers buiten het OV-net. Die aderlating zou gecompenseerd moeten worden door een verbetering van looproutes en verblijfskwaliteit in het gebied tussen het station Dorp en het nieuwe opgeschoven eindstation Strand.
- Langs het doorgetrokken metrotracé komen veel lijnen bij elkaar. Neem daarom de Langeweg en de kruispunten mee in het inrichtingsplan. Hou de kruisingen en knopen ruimtelijk helder en leesbaar. Voorkom dat het metrotracé een barrière wordt en ontwerp aan een ontspannen en landschappelijke inbedding. Vermijd daarbij waar mogelijk hekken. Maak van de eindhalte een aantrekkelijke plek van ontvangst en verknop deze plek niet alleen met de kust maar ook met het programmatische aanbod aan de andere kant.

profilering

- Hoek van Holland is niet alleen zon, zee en strand. Aan deze kust komen heel verschillende sferen bij elkaar: de weidse droomwereld van de oneindige zee; het uitgelaten tafereel van de strandtenten tegen de duinen; het maritieme en industriële schouwspel van de Nieuwe Waterweg en Europoort; het beschutte landschap van de haakwal (Nieuwlandse Duinen) en de Hoekse Bosjes; de verborgen en geheimzinnige wereld van het fort, de bunkers en de stellingen.
 - Maak in de toeristische programmering gebruik van deze unieke mix.
 - Ontwikkel een fijnmazig netwerk van wandel- en fietsroutes en koppel daar alle mogelijke evenementen en informatiedragers aan met historische achtergronden, opmerkelijke anekdotes, bijzondere beelden enz.
 - Lift mee op de populariteit van Rotterdam en zorg ervoor dat Hoek van Holland niet ontbreekt in de gidsen en must see-lijstjes.

THEMA 'DORP'

algemeen

- Zie de vijf aandachtspunten onder de kop 'algemeen'.
- Raadpleeg voor dit thema de biografie (p. 19-23), de analyse (p. 36-43), de thematische waardering (p. 66-69) en de integrale waarderingskaart (los document).

beschutting

- De beschutte ligging van het dorp tussen de haakwallen is een sterk te koesteren ruimtelijk motief dat bij toekomstige uitbreidingen benut kan worden. Het motief van de beschutte ligging tussen twee haakwallen biedt tegenwicht aan de overweldigende schaal van de omgeving: zee, kassen, Europoort.

vooorlogse kernen

- Het vooroorlogse Hoek van Holland bestaat uit drie losse 'kernen' met elk een zeer uitgesproken eigen geschiedenis, sfeer en ruimtelijke opbouw: de Oude Hoek, de Nieuwe Hoek en het Villapark (zie kaarten p. 36). Hou die karakteristieke eigenheid in ere bij inrichtings-, verbouw- en nieuwbouwplannen.
 - Oude Hoek: hou het ensemble compact, hou de bebouwing laag, hou de ligging tegen de duinen ervaarbaar, respecteer de tracés van het Seinpad en de Strandweg als contour, hou het zicht open vanaf de Koningin Emmaboulevard op de duinen, hou het schootsveld van het fort open.
 - Nieuwe Hoek: versterk het historische straatbeeld van de ruggengraat (Prins Hendrikstraat) en het oude front (Rietdijkstraat) en werk aan continuïteit in het wegprofiel en de flankerende bebouwing: pandsgewijze opbouw van straatwanden met verbijzonderde hoeken, weinig variatie in bouwhoogtes, 'klassieke' gevelopbouw met plinten onderlangs en lijsten / kappen bovenlangs, overwegend historiserende architectuur. Werk bovendien aan de ruimtelijke

samenhang tussen het oude front (Rietdijkstraat) en de nieuwe kop (de hoogbouw met winkel- en parkeervoorzieningen), en herstel de ruimtelijke relaties tussen de Oude en Nieuwe Hoek via de Koningin Emmaboulevard, Berghaven en station.

- Villapark: In het noordwestelijke deel van de Hoekse Bosjes en rond de 's-Gravenzandseweg zijn aanzetten voor een villapark gemaakt. In het tussenliggende, goeddeels onbebouwde gebied is een qua sfeer en omvang vergelijkbaar bebouwingscluster voorstelbaar (voltooien van de gordel rond de groene pit).

naoorlogse uitbreidingen

- Het naoorlogse Hoek van Holland verbindt de losse 'kernen' rond de groene pit in een reeks van schillen. Elke schil is via interne groenmotieven en zichtlijnen verknoopt met de begroeide haakwal aan de noordzijde (zie kaarten p. 37 en tekening p.38).
 - Gebruik onderhoudsopgaven in de openbare ruimte om deze verknoping én het ruimtelijk verband tussen groen, verharding en bebouwing op niveau te houden of te verbeteren.
 - Maak bij eventuele nieuwe uitbreidingen aan de oostzijde van het dorp gebruik van Krimssloot, het Haakpad en de Haakweg voor de interne groenstructuur en de verknoping met de noordelijke haakwal en de zuidrand. Trek bovendien de haakwal door van de Nieuwlandsedijk tot het Bonnenpad, zodat deze zone min of meer dezelfde breedte houdt als het Nieuwlandse Duin en het Staelduinse Bos.
 - Merk het naoorlogse buurtje 'Noord' aan als aandachtsgebied wederopbouw (zie tekeningen p. 42-43).

COLOFON

titel

Hoek van Holland: cultuurhistorische verkenning
fase 2: integrale waardenkaart, aanbevelingen en aandachtspunten

datum

Nijmegen, 1 november 2017

tekst en tekenwerk ©

Leon van Meijel, Els Bet, Maarten Wamsteeker

opdrachtgever

gemeente Rotterdam
contactpersonen: Monique den Hollander, Jolie Kalmijn

contact

Gemeente Rotterdam
Stadsontwikkeling
Bureau Monumenten en Cultuurhistorie
Postbus 6575
3002 AN ROTTERDAM
14 010
bwt-monumenten@rotterdam.nl
www.rotterdam.nl/monumenten

Els Bet Stedebouwkundige
Schiedamsedijk 44
3011 ED ROTTERDAM
06 – 248 05 406
bureau@elsbet.nl
www.elsbet.nl

Van Meijel – adviseurs in cultuurhistorie
Alphons Sieberspad 16
6532 AG NIJMEGEN
06 – 539 39 806
vanmeijel@adviseursincultuurhistorie.nl
www.adviseursincultuurhistorie.nl